

Aspecte metodologice privind acțiunile de combatere a biodegradării bunurilor culturale din lemn, aflate în teren

CORNELIU BUCȘA
GHEORGHE BAN

Civilizația lemnului la români a atins culmi de inestimabilă valoare artistică, istorică și documentară, a obținut aprecieri pe toate meridianele, lucrările realizate în sau pe lemn formând o componentă remarcabilă a patrimoniului cultural național.

Datorită compoziției sale organice, lemnul este în mod natural predispus îmbătrânirii și degradării, viteza acestor procese fiind direct influențată de multitudinea factorilor ambientali. Cercetându-se starea de conservare a bunurilor culturale din lemn, se constată că numeroase monumente în aer liber, piese de mobilier, obiecte etnografice, obiecte de cult, au fost serios afectate de vicisitudinile timpului, situația cea mai îngrijorătoare prezentând-o piesele de sculptură policromă, tîmplele și icoanele, care riscă să se degradeze complet ca urmare a acțiunii factorilor naturali. În acest context, dorim să atragem atenția asupra pericolului pe care îl reprezintă agenții biologici de degradare, dintre care cei mai periculoși, din punct de vedere al amplitudinii atacului și efectelor de degradare, sînt insectele și ciupercile xilofage¹. Acestea se instalează pe substratul lemnos și încep activitatea distructivă atunci cînd condițiile ambientale ating valori optime pentru dezvoltarea lor. Dacă în aceste situații nu se intervine prompt pentru stoparea

procesului de degradare incipient, se poate ajunge la o asemenea amploare a atacului încît substratul să sufere transformări ireversibile, devenind irecuperabil și pierzînd în final calitatea de bun cultural.

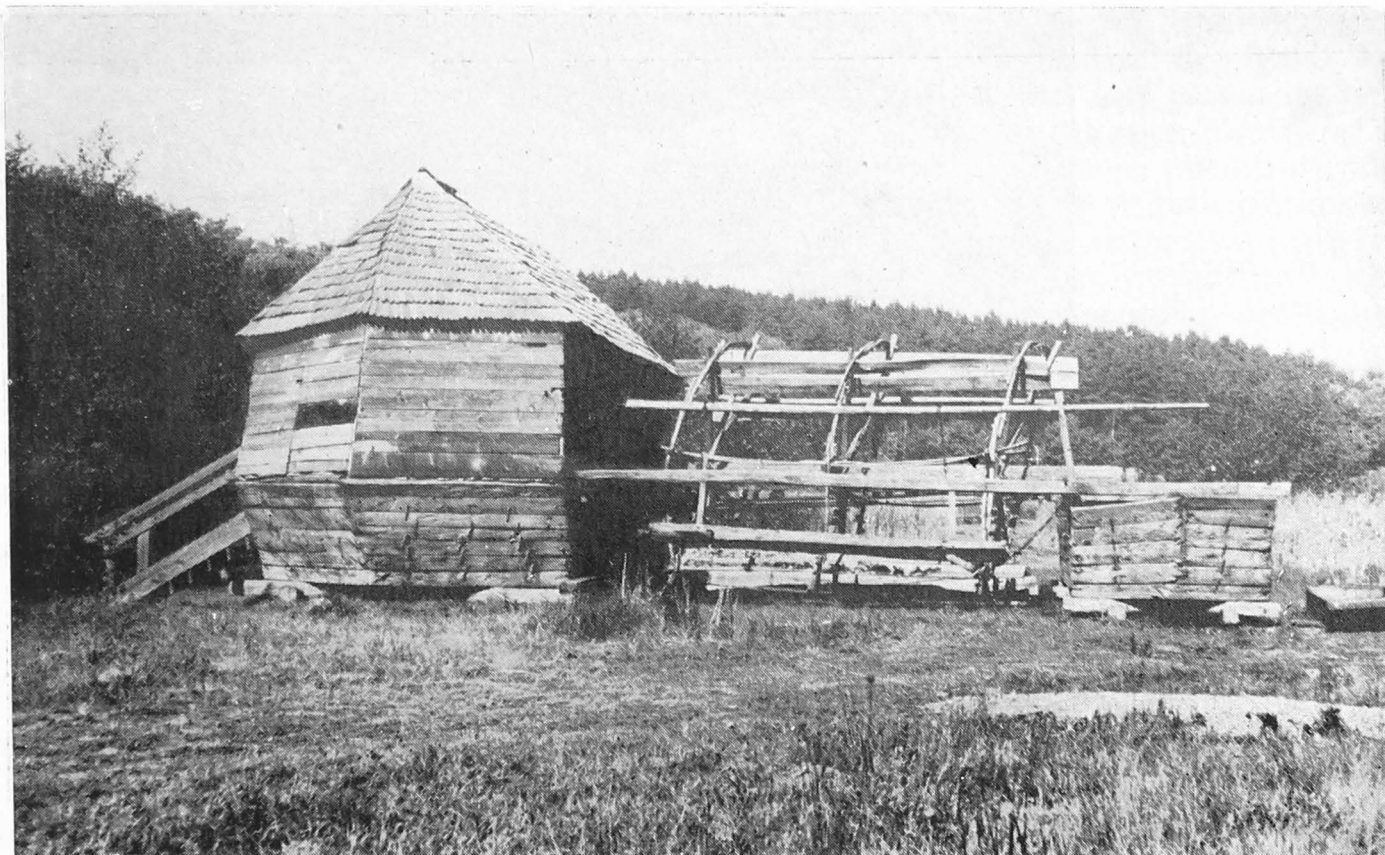
Lupta împotriva proceselor de biodegradare se realizează în general pe două căi:

— *calea preventivă*, prin înlăturarea condițiilor de „confort” ale agenților biologici, prin măsuri speciale de profilaxie, prin tratamente preventive etc.;

— *calea combativă* (curativă), de distrugere a agenților biologici prin metode chimice, fizice, biologice și integrate, folosind procedee și preparate cu caracteristici și efecte bine cunoscute, cu compatibilitate testată, care să corespundă normelor și principiilor de conservare științifică.

Realizarea acestor deziderate presupune deplasarea în teren a unei echipe specializate², dotată cu mijloacele necesare, în timpul cel mai scurt după ce a avut loc semnalarea cazului.

Echipa de intervenție cuprinde specialiști cu înaltă competență și responsabilitate profesională, desemnați din cadrul laboratoarelor de restaurare și conservare, oficiilor pentru patrimoniul cultural național și a unor secții muzeale (conservatorul general de la O.P.C.N., biologi, res-

Moară plutitoare în Muzeul tehnicii și meșteșugurilor populare din Sibiu

tauratori de specialitate, muzeografi de profil, muncitori, fotograf). Participarea echipei în întregime sau numai în parte la aceste acțiuni se stabilește în funcție de caz și de problemele practice pe care le ridică acesta.

Acțiunea se declanșează la sesizarea făcută de regulă de conservatorul general de la O.P.C.N., în urma constatărilor făcute cu ocazia controalelor periodice la deținători. Dacă acesta este biolog poate da, de la început, relații exacte și detaliate despre amploarea și caracteristicile atacului. Corelat cu prioritățile planului de activitate, se programează o deplasare la fața locului pentru efectuarea investigației. Investigația, ca acțiune primară, este absolut necesară, ea însemnând stabilirea cauzelor degradării cu eventualitatea identificării imediate a agenților biologici, cunoașterea primei părți a documentației (inclusiv cea fotografică) și întocmirea unui deviz estimativ pe baza preliminară necesarului de materiale, manoperă și transport. Prelevarea de probe (aceasta însemnând recoltarea de material biologic și de substrat afectat, fără a dăuna integrității obiectului) se impune pentru că permite studierea cauzalității

fenomenului în condiții de laborator, ceea ce duce la rezultate calitativ superioare celor obținute pe teren, elucidând aspectele neclare sau insuficient cunoscute, esențiale pentru stabilirea metodelor și procedeele de intervenție.

Martorii fotografici și cei rezultați prin prelevări constituie probe importante, atât pentru intervenția propriu-zisă cât și pentru urmărirea evoluției ulterioare a stării de conservare a bunului afectat.

Această primă etapă de lucru se caracterizează, în concluzie, prin cercetarea specificului cazului de rezolvat și găsirea modalității de intervenție cu elaborarea propunerilor de lucru.

În etapa imediat următoare se întrunește echipa, se iau dotările necesare și se face deplasarea în teren pentru intervenție.

La fața locului, se întrunește comisia de avizare care analizează propunerile de lucru și întocmește un proces verbal privind hotărârile luate. După validarea propunerilor de lucru se trece la efectuarea lucrărilor de intervenție (tratamente, curățiri, consolidări etc.) completându-se pe parcurs documentația scrisă și fotografică.

Uleiniță în Muzeul tehnicii și meșteșugurilor populare din Sibiu

Documentația ce se întocmește pentru asemenea gen de activitate trebuie să cuprindă următoarele elemente:

- procesele verbale ale comisiei privind avizarea și recepția lucrărilor;
- fișa specială de intervenție;
- documentația fotografică (ilustrând starea inițială, starea finală a obiectelor și faze de lucru).

Fișa specială de intervenție este astfel concepută încât să ofere, prin elementele componente, o informație cât mai bogată, să fie un instrument de lucru util și ușor de folosit, particularitățile ei fiind date de specificul activității pe care o reflectă, respectiv, intervenția în teren. Prezentăm în continuare punctajul elementelor informaționale pe care le considerăm obligatorii în structura fișei:

1. Denumirea obiectului sau obiectivului
2. Numărul de inventar
3. Deținător, beneficiar, custode (cu menționarea adresei)
4. Racordul la sistemul de evidență al O.P.C.N. (nr. fișă analitică, fișă de conservare sau dosar de monument)
5. Datare
6. Dimensiuni
7. Material și tehnică
8. Starea de conservare (la această rubrică se vor specifica: efectele aparente;

natura degradărilor produse; agentul de degradare; măsura în care au fost alterate proprietățile lemnului; localizarea și amploarea atacului (densitatea); cauzele care au favorizat procesul de biodegradare; dacă procesul este evolutiv sau nu; tratamente și intervenții anterioare)

9. Investigații efectuate (mijloace de investigare, perioada în care s-au făcut, rezultate)

10. Diagnostic

11. Propuneri de lucru (operații tip ce se vor executa, materialele ce se vor utiliza, măsuri tehnico-organizatorice)

12. Deviz estimativ (întocmit pe baza preliminară necesarului de materiale, manoperă și transport)

13. Operații efectuate (se vor specifica etapele de lucru, operațiile, substanțe folosite, durata lucrărilor, executanții)

14. Recomandări pentru deținător sau beneficiar

15. Costul lucrării (formele de plată se rezolvă pe baza procedurii legale în vigoare prin contabilitate)

După terminarea lucrărilor, aceeași comisie care a avizat propunerile de lucru se întrunește pentru recepția lucrărilor. Documentația rezultată în urma acestor intervenții se păstrează la Oficiul patrimoniului. Un extras din fișa specială,

cu privire la recomandările pentru deținător sau beneficiar, se predă acestuia.

Mijloace necesare. În baza experienței acumulate de echipa de intervenție constituită la Muzeul Brukenthal, considerăm necesare pentru reușita unor astfel de acțiuni, următoarele categorii de mijloace:

1. Mijloace de investigare
2. Mijloace de lucru
3. Mijloace de protecție și igienă
4. Mijloace de transport.

1. *Mijloacele de investigație* se referă la instrumentele, substanțele și accesoriile necesare efectuării investigațiilor pe teren și prelevării de probe necesare analizelor de laborator. Este vorba despre: bisturie, pensete de diferite mărimi, sonde, instrumente și aparate portative pentru determinarea parametrilor microclimatici (termohigrometru, feutron, pH-metru), lupe diferite (inclusiv cu ultraviolete), lanterne sau reflectoare, pensule, ruletă, instrumente (accesorii) entomologice pentru capturat insecte, trusă de reactivi și de solvenți, apă distilată, sticlărie de laborator (borcane, cutii Petri), pungi și recipiente pentru păstrarea probelor, determinator entomologic, determinator micologic, aparat de fotografiat.

2. *Mijloacele de lucru* se subîmpart la rîndul lor în:

a) Accesorii pentru curățire: cîrpe, perii moi și tari, pensule, spatule, sonde, șpăcluri, microaspiratoare, vase, solvenți, detergenți etc.

b) Accesorii pentru tratamente: vâni de metal și material plastic, bidoane de diferite capacități, aparate portabile de pulverizat, reșou electric, scară, vase mai mici din tablă sau sticlă, pensule de diferite mărimi, seringi de diferite capacități și ace de mărimi diferite, vată, hîrtie de filtru, folie de polietilenă etc.

c) Substanțe sau preparate pentru tratament: insecticide, fungicide, biopreparate, hidrofuganți, doze de gaz, emulgatori, solvenți, materiale de obturare, materiale de consolidare etc. Preparatele se pregătesc în general înainte, în laborator. Din celelalte mijloace se iau numai cele necesare la cazul respectiv.

3. *Mijloacele de protecție și igienă* sînt absolut necesare pentru protejarea îm-

potriva factorilor nocivi, a substanțelor toxice cu care se operează de regulă. Materialele de protecție sînt prevăzute prin N.T.S. și cuprind: salopete, halate, ochelari de protecție, cizme și mănuși de protecție, măști de praf și gaze, antidoturi specifice și generale pentru eventuale cazuri de intoxicare. Cîteva materiale pentru igienă: solvenți specifici, detergenți, săpun, prosoape, creme protectoare.

4. *Mijloacele de transport.* Existența unui mijloc de transport care să poată deservi astfel de acțiuni este de o importanță decisivă atît pentru posibilitatea desfășurării în sine a acestora cît, mai ales, pentru operativitatea lor. Apreciem că, formula ideală în acest sens o reprezintă dotarea cu un laborator mobil (autodubă-laborator). În lipsă, se poate folosi și o camionetă ARO sau un tractor cu remorcă dar, în acest caz, transportul echipei trebuie asigurat separat. La mijloacele de transport trebuie incluse și ambalajele necesare transportării cu maximă siguranță îndeosebi a substanțelor chimice.

Menționăm că toate aceste dotări au fost gîndite, în general, pentru metoda de combatere chimică a biodegradării, cea mai simplă și mai eficientă la ora actuală. Celelalte metode (biologice, fizice și integrate) necesită mijloace și dotări speciale.

Mai adăugăm, în încheiere, că sîntem conștienți de caracterul perfectibil al metodologiei expuse dar, ea poate fi folosită în actuala fază ca punct de plecare în abordarea și extinderea unui gen de activitate de mare importanță pentru ocrotirea patrimoniului cultural național.

NOTE

¹ S-a folosit termenul de ciuperci xilofage din necesități didactice, subînțelegînd toate ciupercile care degradează lemnul, terminologia de specialitate fiind diferențiată.

² Problema combaterii biodegradării lemnului și a formării unor echipe specializate de intervenții pe teren a constituit obiectul unui instructaj organizat de CCES în 1977 (Vîlcea); de asemenea, constituirea acestor echipe este prevăzută de „Programul cadru privind conservarea și restaurarea patrimoniului cultural național”, elaborat de CCES în 1979.